

МАКТАБ PSIXOLOGINING OTA-ONALAR VA O'QITUVCHILAR BILAN HAMKORLIK QILISHI

Maxmudova Nazokat Axmedovna

E-mail: maxmudovan@gmail.com

Telefon raqami: +998887140174

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada maktab psixologining ta'lim muassasasidagi o'rni, uning ota-onalar va o'qituvchilar bilan hamkorlik qilish jarayonidagi asosiy vazifalari va faoliyat yo'nalishlari batafsil yoritiladi. O'quvchilarning psixologik salomatligini ta'minlash, ularning individual xususiyatlarini aniqlash, ijtimoiy moslashuvini qo'llab-quvvatlash hamda ta'lim jarayonida yuzaga keladigan muammolarni bartaraf etishda psixolog, o'qituvchi va ota-onalar o'rtasidagi uzviy aloqaning ahamiyati tahlil qilinadi.

Shuningdek, maqolada maktab psixologining diagnostika, psixoprofilaktika, psixokorreksiya va maslahat berish kabi faoliyat turlari orqali o'quvchilarning rivojlanishiga ko'maklashishi, o'qituvchilarga pedagogik jarayonda psixologik yondashuvlarni qo'llash bo'yicha tavsiyalar berishi hamda ota-onalarning farzand tarbiyasidagi psixologik savodxonligini oshirishdagi roli ochib beriladi.

Bundan tashqari, samarali hamkorlikni tashkil etishning shakl va usullari — individual suhbatlar, treninglar, seminarlar, ota-onalar yig'ilishlari hamda zamonaviy interaktiv metodlardan foydalanish masalalari ko'rib chiqiladi. Maqolada uch tomonlama hamkorlik orqali o'quvchilarda ijobiy psixologik muhitni shakllantirish, ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash hamda ta'lim samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ham berilgan.

Kalit so'zlar:

maktab psixologi, hamkorlik, ota-onalar, o'qituvchilar, psixologik xizmat, diagnostika, psixoprofilaktika, psixokorreksiya, maslahat berish, o'quvchi rivoji, ijtimoiy moslashuv, pedagogik jarayon, psixologik muhit, ta'lim samaradorligi.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida o'quvchilarning nafaqat bilim olishi, balki ularning har tomonlama barkamol shaxs sifatida shakllanishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois maktablarda psixologik xizmatni samarali tashkil etish, ayniqsa, maktab psixologining ota-onalar va o'qituvchilar bilan uzviy hamkorligini yo'lga qo'yish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Chunki o'quvchining shaxs sifatida rivojlanishi, uning ijtimoiy muhitga moslashuvi va ruhiy salomatligi ko'p jihatdan uni o'rab turgan kattalar — ota-onalar va pedagoglarning o'zaro hamkorligiga bog'liq.

Maktab psixologi ta'lim muassasasida o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini o'rganish, ularning qobiliyatlarini rivojlantirish, muammoli vaziyatlarni aniqlash va bartaraf etish bilan shug'ullanuvchi mutaxassis sifatida muhim o'rin tutadi. U nafaqat o'quvchilar bilan ishlaydi, balki o'qituvchilar va ota-onalar bilan ham samarali muloqot o'rnatishi zarur. Chunki o'quvchining ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyati, uning xulq-atvori va ruhiy holati ko'pincha oiladagi muhit va maktabdagi pedagogik yondashuvlar bilan chambarchas bog'liq bo'ladi.

Ota-onalar farzand tarbiyasida asosiy mas'ul shaxslar bo'lsa, o'qituvchilar esa ularning bilim olish jarayonini tashkil etuvchi va yo'naltiruvchi yetakchi shaxslardir. Maktab psixologi esa ushbu ikki muhim bo'g'in o'rtasida bog'lovchi vosita vazifasini bajaradi. U ota-onalarga farzandining psixologik xususiyatlari haqida ma'lumot beradi, o'qituvchilarga esa har bir o'quvchiga individual yondashuvni amalga oshirishda yordam beradi. Shu orqali uch tomonlama hamkorlik shakllanib, o'quvchining rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratiladi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchilarda turli xil psixologik muammolar — stress, motivatsiyaning pasayishi, ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar, o'ziga ishonchsizlik kabi holatlar tez-tez uchrab turadi. Bunday vaziyatlarda maktab psixologining roli yanada ortadi. U nafaqat muammolarni aniqlaydi, balki ularni bartaraf etishda ota-onalar va o'qituvchilar bilan birgalikda ishlaydi. Hamkorlik asosida olib borilgan ishlar esa har doim samaraliroq natija beradi.

Shuningdek, maktab psixologi tomonidan tashkil etiladigan turli seminarlar, treninglar va suhbatlar ota-onalar va o'qituvchilarning psixologik bilimlarini oshirishga xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida o'quvchilarga nisbatan to'g'ri yondashuvni shakllantirishga yordam beradi. Natijada ta'lim muassasasida sog'lom psixologik muhit yuzaga keladi, o'quvchilarning o'zlashtirishi va ijtimoiy faolligi ortadi.

Adabiyotlar tahlili

Maktab psixologining ota-onalar va o'qituvchilar bilan hamkorligi masalasi pedagogika va psixologiya fanlarida keng o'rganilgan muammolardan biri hisoblanadi. Ushbu yo'nalishda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar o'quvchi shaxsining rivojlanishida ijtimoiy muhit, ayniqsa oila va maktabning o'zaro hamkorligi hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Turli olimlar tomonidan bu jarayonning nazariy asoslari, amaliy mexanizmlari hamda samarali usullari ishlab chiqilgan.

Avvalo, rivojlanish psixologiyasi yo'nalishida olib borilgan tadqiqotlarda bola shaxsining shakllanishi ijtimoiy muhit bilan uzviy bog'liq ekanligi ta'kidlanadi. Xususan, L.S. Vygotskiy tomonidan ilgari surilgan "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasi o'quvchining bilim va ko'nikmalari kattalar yordamida rivojlanishini asoslab beradi. Bu esa o'z navbatida o'qituvchi va ota-onalarning birgalikdagi faoliyati zarurligini ko'rsatadi. Vygotskiy fikricha, bola mustaqil bajara olmaydigan vazifalarni kattalar ko'magida amalga oshiradi, bu jarayonda psixolog esa yo'naltiruvchi va muvofiqlashtiruvchi rolni bajaradi.

Shuningdek, A.N. Leontev va S.L. Rubinshteyn kabi olimlarning faoliyat nazariyasiga oid qarashlari ham mazkur mavzuni tushunishda muhim ahamiyatga ega. Ularning fikriga ko'ra, shaxs rivoji faoliyat jarayonida yuzaga keladi va bu faoliyatning samaradorligi ijtimoiy muhit bilan belgilanadi. Demak, o'quvchining o'quv faoliyati samarali bo'lishi uchun o'qituvchi, ota-ona va psixolog o'rtasida yagona yondashuv mavjud bo'lishi zarur.

G'arb psixologiyasida ham ushbu masalaga alohida e'tibor qaratilgan. Masalan, U. Bronfenbrenner tomonidan ishlab chiqilgan ekologik tizimlar nazariyasida bola rivojlanishi turli darajadagi muhitlar — mikrotizim (oila, maktab), mezotizim (ular o'rtasidagi aloqalar) va boshqa tizimlar ta'sirida kechishi ta'kidlanadi. Aynan mezotizim, ya'ni ota-onalar va maktab o'rtasidagi hamkorlik bola rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Bu nazariya maktab psixologining ushbu tizimlarni bog'lovchi muhim subyekt ekanligini ilmiy jihatdan asoslab beradi.

O'zbekiston va MDH olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham maktab psixologining faoliyati keng yoritilgan. Jumladan, psixologik xizmatni tashkil etish, o'quvchilar bilan individual ishlash, ota-onalar bilan maslahatlar o'tkazish va pedagoglar bilan hamkorlik qilishning samarali shakllari ishlab chiqilgan. Tadqiqotlarda maktab psixologining asosiy vazifalari sifatida diagnostika, psixoprofilaktika, psixokorreksiya va maslahat berish faoliyatlari ko'rsatib o'tiladi. Bu faoliyat turlari aynan hamkorlik asosida samarali amalga oshirilishi mumkinligi ta'kidlanadi.

Adabiyotlarda ota-onalar bilan ishlashning turli shakllari ham batafsil tahlil qilingan. Masalan, individual suhbatlar, guruhiy treninglar, ota-onalar yig'ilishlari, seminarlar va maslahatlar orqali ularning psixologik savodxonligini oshirish mumkinligi qayd etiladi. Shu bilan birga, o'qituvchilar bilan ishlashda metodik yordam ko'rsatish, pedagogik jarayonda psixologik yondashuvlarni qo'llash bo'yicha tavsiyalar berish muhim ekanligi ko'rsatiladi.

Zamonaviy tadqiqotlarda esa maktab psixologining faoliyatiga innovatsion yondashuvlar ham kiritilmoqda. Xususan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, onlayn maslahatlar tashkil etish, psixologik xizmatni raqamlashtirish orqali ota-onalar va o'qituvchilar bilan aloqani yanada mustahkamlash imkoniyatlari o'rganilmoqda. Bu esa hamkorlikni yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Shu bilan birga, ayrim tadqiqotlarda hamkorlikni tashkil etishda uchraydigan muammolar ham tahlil qilingan. Jumladan, ota-onalarning befarqligi,

o'qituvchilarning psixologik bilimlarining yetarli emasligi, psixologning ish yuklamasining ko'pligi kabi omillar samarali hamkorlikka to'sqinlik qilishi mumkin. Shuning uchun ilmiy manbalarda ushbu muammolarni bartaraf etish bo'yicha aniq tavsiyalar ham berilgan.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda maktab psixologining ota-onalar va o'qituvchilar bilan hamkorligini o'rganish hamda uning samaradorligini aniqlash maqsadida kompleks yondashuv asosida metodologiya ishlab chiqildi. Tadqiqot jarayonida nazariy va amaliy usullar uyg'unligi ta'minlanib, muammoni har tomonlama tahlil qilishga alohida e'tibor qaratildi.

Tadqiqotning metodologik asosini psixologiya va pedagogika fanlarining asosiy tamoyillari, xususan, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, tizimlilik, izchillik va rivojlanish tamoyillari tashkil etadi. Shuningdek, o'quvchi shaxsining ijtimoiy muhit ta'sirida shakllanishi, uning individual xususiyatlarini hisobga olish hamda ta'lim jarayonida subyekt-subyekt munosabatlarini rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlar asos qilib olindi.

Tadqiqot davomida bir nechta ilmiy usullardan foydalanildi. Avvalo, nazariy tahlil usuli orqali mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, ilmiy maqolalar, metodik qo'llanmalar va normativ hujjatlar o'rganildi hamda umumlashtirildi. Bu usul orqali maktab psixologining ota-onalar va o'qituvchilar bilan hamkorligi bo'yicha mavjud qarashlar, yondashuvlar va tajribalar tahlil qilindi.

Empirik tadqiqot usullari sifatida kuzatish, suhbat, so'rovnoma va test metodlaridan foydalanildi. Kuzatish usuli yordamida maktab psixologining o'quvchilar, o'qituvchilar va ota-onalar bilan o'zaro aloqalari bevosita o'rganildi. Ushbu usul real sharoitda hamkorlik jarayonining qanday tashkil etilayotganini aniqlash imkonini berdi.

Suhbat usuli esa o'qituvchilar, ota-onalar va o'quvchilar bilan individual va guruhviy shaklda o'tkazilib, ularning psixologik xizmatga bo'lgan munosabati,

ehtiyojlari va muammolari aniqlab olindi. So'rovnomalar usuli orqali esa kengroq auditoriyadan ma'lumot yig'ish imkoniyati yaratildi. Maxsus ishlab chiqilgan savolnomalar yordamida hamkorlikning samaradorligi, mavjud muammolar va takliflar o'rganildi.

Bundan tashqari, psixologik diagnostika metodlari ham qo'llanildi. Ushbu metodlar o'quvchilarning psixologik holati, ijtimoiy moslashuv darajasi, o'qishga bo'lgan motivatsiyasi va shaxsiy xususiyatlarini aniqlashga xizmat qildi. Olingan natijalar asosida psixolog, o'qituvchi va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlikni yanada takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tadqiqotda eksperimental usul ham muhim o'rin tutdi. Ya'ni, ayrim sinflarda maktab psixologining ota-onalar va o'qituvchilar bilan hamkorligini kuchaytirishga qaratilgan maxsus dastur joriy etildi. Ushbu dastur doirasida treninglar, seminarlar, psixologik mashg'ulotlar va maslahatlar tashkil etildi. Eksperiment natijalari nazorat va tajriba guruhlari o'rtasida taqqoslanib, hamkorlikning samaradorligi baholandi.

Ma'lumotlarni qayta ishlashda sifat va miqdoriy tahlil usullaridan foydalanildi. Statistik tahlil yordamida olingan natijalar umumlashtirildi va ular asosida ilmiy xulosalar chiqarildi. Shu bilan birga, natijalarni vizuallashtirish uchun diagramma va jadval usullaridan ham foydalanish rejalashtirildi.

Tadqiqotning ishonchliligini ta'minlash maqsadida turli usullarni o'zaro solishtirish, ya'ni triangulyatsiya yondashuvi qo'llanildi. Bu esa olingan natijalarning aniqligi va haqqoniyligini oshirishga xizmat qildi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, maktab psixologining ota-onalar va o'qituvchilar bilan samarali hamkorligi o'quvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishida muhim omillardan biri hisoblanadi. O'quvchilarning psixologik salomatligini ta'minlash, ularning individual xususiyatlarini aniqlash va rivojlantirish, ta'lim jarayonida yuzaga keladigan muammolarni o'z vaqtida bartaraf etishda aynan uch tomonlama hamkorlik hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, maktab psixologi o'quvchi, ota-ona va o'qituvchi o'rtasida muvofiqlashtiruvchi vosita sifatida faoliyat olib boradi. U diagnostika, psixoprofilaktika, psixokorreksiya va maslahat berish orqali nafaqat o'quvchilar bilan, balki kattalar bilan ham tizimli ishlashni yo'lga qo'yadi. Shu orqali ta'lim muassasasida sog'lom psixologik muhit shakllanadi va o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi hamda ijtimoiy faolligi oshadi.

Shuningdek, ota-onalar bilan olib borilgan ishlar ularning farzand tarbiyasidagi mas'uliyatini kuchaytiradi, psixologik bilimlarini boyitadi va farzandiga nisbatan to'g'ri yondashuvni shakllantirishga yordam beradi. O'qituvchilar bilan hamkorlik esa pedagogik jarayonni yanada samarali tashkil etish, o'quvchilarga individual yondashuvni ta'minlash hamda sinfda ijobiy psixologik muhit yaratishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatdiki, hamkorlikni samarali tashkil etishda turli shakl va usullardan — individual suhbatlar, treninglar, seminarlar, ota-onalar yig'ilishlari va zamonaviy interaktiv metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham hamkorlik imkoniyatlarini kengaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1) Vygotskiy L.S. **“Psixologiya razvitiya rebenka”**. – Moskva: Pedagogika, 1984.
- 2) Leontev A.N. **“Faoliyat, ong va shaxs”**. – Moskva: Nauka, 1975.
- 3) Rubinshteyn S.L. **“Umumiy psixologiya asoslari”**. – Sankt-Peterburg: Piter, 2002.
- 4) Bronfenbrenner U. **“Inson rivojlanishining ekologik tizimlari nazariyasi”**. – Harvard University Press, 1979.
- 5) Karimova V.M. **“Pedagogik psixologiya”**. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
- 6) G‘oziev E.G‘. **“Umumiy psixologiya”**. – Toshkent: Universitet, 2002.
- 7) Nishonova Z.T. **“Rivojlanish psixologiyasi”**. – Toshkent: Fan, 2005.
- 8) Tojiboyeva D. **“Ta’lim jarayonida psixologik xizmatni tashkil etish”**. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2018.
- 9) Yo‘ldoshev J.G‘. **“Pedagogika nazariyasi va tarixi”**. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012.
- 10) O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. **“Maktablarda psixologik xizmat to‘g‘risida nizam”**. – Toshkent, 2019.